

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

DEVELOPMENT OF INITIATIVE QUARTIFICATES IN PRIMARY STUDENTS

Ismailova Lobar Maksudovna

2nd year master's student of the Nizami State University of Uzbekistan

Tel number: +998505721215 E-mail: ismailovalobar10@gmail.com

ABSTRACT

This article analyzes the theoretical foundations and methodological approaches to developing initiative qualities in primary school students. The structural components of initiative are identified and effective pedagogical technologies that serve to form it are highlighted. Also, the didactic conditions for developing initiative based on a competency-based approach are substantiated.

KEYWORDS

initiative, primary education, competence, motivation, reflection, methodology

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA TASHABBUSKORLIK FAZILATLARINI RIVOJLANTIRISH.

Ismailova Lobar Maxsudovna

Nizomiy nomidagi O‘zMPU 2-bosqich magistranti

Tel raqam: +998505721215 E-mail: ismailovalobar10@gmail.com

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tashabbuskorlik fazilatlarini rivojlantirishning nazariy asoslari va metodik yondashuvlari tahlil qilinadi. Tashabbuskorlikning tarkibiy komponentlari aniqlanib, uni shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali pedagogik texnologiyalar yoritiladi. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashabbuskorlikni rivojlantirishning didaktik shartlari asoslab beriladi.

KALIT SO‘ZLAR: tashabbuskorlik, boshlang‘ich ta’lim, kompetensiya, motivatsiya, refleksiya, metodika

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

Boshlang‘ich ta’lim bosqichi shaxs rivojlanishining eng nozik va ayni paytda eng sermahsul davrlaridan biri bo‘lib, aynan shu bosqichda bolaning o‘ziga xos qiziqishlari, irodaviy sifatlari, ijtimoiy moslashuv ko‘nikmalari va o‘qishga bo‘lgan munosabati barqarorlashib boradi. Hozirgi globallashuv va tezkor axborot oqimlari sharoitida ta’lim tizimi oldida faqat bilim berish emas, balki o‘quvchining faol pozitsiyasini, muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini, yangicha fikrlash va tashabbus ko‘rsatish madaniyatini shakllantirish vazifasi ham dolzarb bo‘lib bormoqda.

Tashabbuskorlik fazilatlarini — o‘quvchining ichki motivatsiyasi, mustaqil qaror qabul qilishga tayyorligi, muayyan vaziyatda mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishi, yangi g‘oya taklif qilishi, jamoada faol ishtirok etishi, o‘z-o‘zini boshqarish va o‘zini namoyon etish kabi ko‘rsatkichlar bilan bog‘liq murakkab integrativ sifatdir. Bu sifatni boshlang‘ich sinf davridayoq maqsadli metodik yondashuv asosida rivojlantirish keyingi ta’lim bosqichlarida o‘quvchining o‘qishdagi muvaffaqiyati, ijtimoiy faolligi va kasbiy o‘zini belgilashi uchun poydevor yaratadi. Ta’lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish zarurati ham shundan kelib chiqadiki, tashabbuskorlik o‘z tabiatiga ko‘ra faqat tayyor bilimni o‘zlashtirish bilan emas, balki faoliyatga kirishish, o‘z maqsadini qo‘yish, resurslarni rejalashtirish, natijani baholash va refleksiya qilish orqali rivojlanadi. Shu jihatdan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tashabbuskorlik fazilatlarini rivojlantirish metodikasi o‘qituvchi faoliyatining markaziy yo‘nalishlaridan biri sifatida talqin etilishi mumkin.

Tashabbuskorlikni nazariy jihatdan izohlashda bir nechta ilmiy konsepsiyalar tayanch bo‘lib xizmat qiladi. Avvalo, o‘quvchi shaxsining rivojlanishi ijtimoiy muhit va faoliyat bilan uzviy bog‘liq ekanini asoslaydigan madaniy-tarixiy yondashuvga ko‘ra, bolada yangi psixik tuzilmalar (jumladan, o‘z-o‘zini boshqarish va ixtiyoriylik) kattalar bilan hamkorlikdagi faoliyat jarayonida shakllanadi; o‘qituvchi tomonidan yaratilgan “yaqin rivojlanish zonasi” esa bolani o‘z imkoniyatidan biroz yuqori darajadagi

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

vazifalarni bajarishga undaydi. Tashabbus ko‘rsatish uchun aynan shunday “rivojlantiruvchi vaziyat”lar zarur: o‘quvchi xavfsiz pedagogik muhitda xato qilishdan qo‘rqmasdan fikr bildirishi, tanlov qilishi, sinab ko‘rishi va o‘rganishi mumkin bo‘lishi kerak. Ikkinchidan, motivatsiya va o‘zini boshqarish masalalarini tushuntiruvchi o‘zini-o‘zi belgilash nazariyasiga ko‘ra, shaxsning ichki motivatsiyasi uch asosiy ehtiyoj — avtonomiya, kompetentlik va ijtimoiy aloqadorlik qondirilganda kuchayadi; bu ehtiyojlar qondirilgan muhitda o‘quvchi tashabbus ko‘rsatishga tabiiy ravishda moyil bo‘ladi (Deci & Ryan, 2000). Demak, metodika o‘quvchiga “tanlash imkoniyati”, “qila olish” tajribasi va “jamoaga tegishlilik” tuyg‘usini beruvchi didaktik yechimlarni o‘z ichiga olishi lozim. Uchinchi muhim yo‘nalish — o‘zlashtirish jarayonini o‘z faoliyati orqali qurish g‘oyasiga tayanuvchi konstruktivistik yondashuv bo‘lib, bunda o‘quvchi bilimni tayyor holatda qabul qilmaydi, balki muammo, savol, tajriba va muloqot orqali o‘zi “quradi”; bunday sharoit tashabbuskorlikni rag‘batlantiradi, chunki o‘quvchining fikri va tajribasi o‘quv jarayonining real resursiga aylanadi. Shuningdek, ijtimoiy-kognitiv yondashuvda o‘z-o‘ziga ishonch tushunchasi tashabbuskorlikning psixologik tayanchi sifatida ko‘riladi: o‘quvchi “men buni uddalay olaman” degan ishonchga ega bo‘lsa, yangi vazifalarga kirishish, tashabbus ko‘rsatish va qiyinchiliklarni yengish ehtimoli ortadi. Demak, boshlang‘ich ta’limda metodika nafaqat bilim berishi, balki o‘quvchining o‘ziga ishonchini bosqichma-bosqich mustahkamlashi, muvaffaqiyat tajribasini ko‘paytirishi va ijobiy qayta aloqani ta’minlashi kerak.

O‘zbekiston ta’lim siyosati kontekstida ham tashabbuskor, ijodiy fikrlaydigan, mas’uliyatli shaxsni tarbiyalash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Mamlakat miqyosida ta’lim sifatini oshirish, o‘quv dasturlarini kompetensiyaga yo‘naltirish, pedagogik texnologiyalarni yangilash hamda o‘qituvchining kasbiy mahoratini rivojlantirish masalalari bir qator me’yoriy hujjatlar va strategik konsepsiyalarda o‘z aksini topgan. Bu hujjatlarda ta’lim oluvchining mustaqil fikrlashi, faol fuqarolik

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

pozitsiyasi, tashabbuskorligi hamda innovatsion g‘oyalarga ochiqqligini ta’minlash maqsadlari ilgari suriladi. Shuningdek, milliy pedagogika va psixologiya adabiyotlarida ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining shaxsiy sifatlarini rivojlantirish, tarbiya jarayonini ta’lim bilan uzviy integratsiyalash hamda o‘qituvchining tarbiyaviy ta’sirini metodik jihatdan asoslash masalalari yoritilgan. Shu nuqtayi nazardan, tashabbuskorlik fazilatlarini rivojlantirish metodikasi milliy qadriyatlar, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va bolalar psixologiyasi talablarini uyg‘unlashtirgan holda ishlab chiqilishi lozim.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisida tashabbuskorlikni rivojlantirish metodikasini asoslash uchun, avvalo, “tashabbuskorlik” tushunchasining tarkibiy komponentlarini aniqlashtirish maqsadga muvofiq. Mazkur sifatni shartli ravishda motivatsion-qiymat (faol bo‘lishga ichki ehtiyoj, qiziqish, maqsad qo‘yish), kognitiv (muammoni tushunish, variantlarni ko‘ra bilish, savol qo‘yish, axborotni izlash), amaliy-faoliyat (rejalashtirish, tashkil etish, hamkorlik, ijro), irodaviy (qat’iyat, tavakkalchilikka tayyorlik, mas’uliyat), refleksiv-baholash (o‘z ishini tahlil qilish, xatodan o‘rganish, natijani baholash) komponentlariga ajratish mumkin. Metodik tizim shu komponentlarning har birini ta’lim jarayonida rejalashtirilgan, o‘lchanadigan va kuzatiladigan ko‘rsatkichlar bilan qo‘llab-quvvatlashi zarur. Masalan, motivatsion komponentni kuchaytirish uchun o‘quv vazifalarini bolaning hayotiy tajribasi va qiziqishlari bilan bog‘lash, tanlash imkonini berish, muvaffaqiyatni nishonlash, ijobiy rag‘batlantirishdan foydalanish muhim. Kognitiv komponent uchun muammoli savollar, tadqiqot topshiriqlari, “nima bo‘lardi agar...” tipidagi fikrlashni faollashtiruvchi vaziyatlar, axborot manbalari bilan ishlash ko‘nikmalarini bosqichma-bosqich o‘rgatish zarur. Amaliy komponent esa jamoaviy va juftlikdagi ishlar, loyiha faoliyati, rol o‘yinlari, kichik tashkiliy vazifalar (masalan, guruh sardori, taqdimotchi, kuzatuvchi, vaqt nazoratchisi) orqali rivojlanadi. Irodaviy va refleksiv komponentlar uchun esa maqsad rejasini tuzish, “qadam-baqadam”

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026

strategiyasi, o‘zini baholash varaqalari, kundalik refleksiya, tengdoshlar fikri va o‘qituvchi qayta aloqasi muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf yoshining psixologik xususiyatlari metodikani tanlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu davrda bolalarning diqqati barqaror emas, ammo qiziqarli va faoliyatga yo‘naltirilgan topshiriqlar diqqatni mustahkamlaydi; tafakkur ko‘proq konkret-amaliy xarakterda bo‘lib, vizuallik va harakat orqali o‘rganish samaraliroq; hissiy baholash kuchli bo‘lgani uchun rag‘bat va ijobiy muhit tashabbus ko‘rsatishga bevosita ta’sir qiladi. Shu bilan birga, boshlang‘ich sinfda “men-konsepsiya” shakllanib boradi; o‘qituvchi va sinfdoshlarning munosabati bolaning o‘ziga bahosini belgilaydi, bu esa tashabbuskorlik uchun zarur bo‘lgan o‘ziga ishonchni kuchaytirishi yoki susaytirishi mumkin (Bandura, 1997). Demak, metodika o‘quvchini taqqoslash va tanqid qilishga emas, individual o‘sisni ko‘rsatishga, kichik yutuqlarni e’tirof etishga, xatoni “o‘rganish signali” sifatida qabul qilishga tayanishi zarur. Ta’lim jarayonida xavfsiz psixologik muhit yaratish, o‘quvchining fikrini tinglash, savoliga hurmat bilan javob qaytarish, “noto‘g‘ri javob”ni kamsitmaslik tashabbuskorlikning ijtimoiy-psixologik shartlaridan hisoblanadi. Bu jihatlar ta’lim jarayonini insonparvarlashtirish va hamkorlik pedagogikasi g‘oyalari bilan hamohang bo‘lib, o‘qituvchi-o‘quvchi munosabatlarida subyekt-subyekt modelini ta’minlaydi.

Metodik jihatdan, tashabbuskorlikni rivojlantirish o‘quv jarayonining barcha tarkibiy qismlariga singdirilgan bo‘lishi lozim: maqsad qo‘yish, mazmun tanlash, metod va vositalar, tashkiliy shakllar, baholash hamda refleksiya mexanizmlari. Mazmun tanlashda faqat fakt va qoidalarni berish emas, balki o‘quvchining hayotiy vaziyatlarda qo‘llashi mumkin bo‘lgan “ochiq” topshiriqlar ulushini ko‘paytirish, turli yechim variantlarini talab etuvchi masalalar kiritish muhim. Metodlar ichida muammoli o‘qitish, tadqiqotga yo‘naltirilgan o‘qitish, loyiha metodi, o‘yin texnologiyalari, kollaborativ o‘qish, debat va muloqotga asoslangan faol metodlar tashabbuskorlikni

**“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-2, 2026**

qo‘llab-quvvatlaydi. Bunda boshlang‘ich sinf sharoitida metodlar soddalashtirilgan, yoshga mos va qisqa siklli bo‘lishi kerak: masalan, “mikro-loyiha”lar 1–2 haftalik, “mini-tadqiqot”lar 1 dars yoki bir necha dars davomida tashkil etilishi mumkin. Loyiha faoliyati tashabbuskorlikni rivojlantirishi ilmiy adabiyotlarda keng asoslangan, chunki unda o‘quvchi maqsad qo‘yadi, reja tuzadi, resurs izlaydi, hamkorlik qiladi, natijani taqdim etadi va baholaydi. Shuningdek, STEM elementlari (kuzatish, tajriba, konstruksiyalash) ham boshlang‘ich bosqichda soddalashtirilgan ko‘rinishda qo‘llansa, o‘quvchilarning savol berish, sinab ko‘rish, tashabbus bilan chiqish ko‘nikmalarini kuchaytiradi; PISA va boshqa xalqaro baholash yondashuvlari ham aynan funksional savodxonlik, muammo yechish va kreativ fikrlashni rag‘batlantirishga qaratilgani bilan muhim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Сидорова Л.Н. Воспитание самостоятельности и инициативности у младших школьников: Практическое руководство. —Москва: Просвещение, 2020. —С. 78.
2. Vygotskiy L.S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Begimkulov U.Sh. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. — Toshkent.
4. O‘zbekiston Respublikasi. (2020). “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. Toshkent.